
Любарська О.М., МДП

Інтеграційні процеси в освіті

Підготовка молоді до життя в умовах демократизації, ринкових відносин потребує пошуку неординарних шляхів організації навчально-виховного процесу.

Формування світогляду учнів, їх ціннісних орієнтацій, системного сучасного соціального і гуманістичного мислення в навчальному процесі детермінується системою об'єктивних та суб'єктивних факторів. До останніх належать інтеграційні процеси в освіті.

Інтеграція – процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного, цілісного. Результатом інтеграції є поява якісно нової, інтегративної властивості, яка не зводиться до суми властивостей об'єднаних елементів, а забезпечує вищу ефективність функціонування усєї цілісності. У навчанні вона зумовлена протиріччям між наявністю у шкільному плані значної кількості практично ізольованих навчальних предметів і необхідністю формування в свідомості учнів цілісної системи знань (Гломозда В. Г.).

Спроби інтегративного навчання мають давню історію. У 20-ті роки інтеграція здійснювалася шляхом реалізації комплексного підходу до побудови навчальних планів і програм, розширення міжпредметних зв'язків. Починаючи з 60-років, коли в усіх країнах світу посилювалися пошуки шляхів удосконалення змісту освіти, адекватної об'єктивним вимогам науково-технічного і соціального прогресу, інтеграція набуває самостійного значення. Основні пошуки дослідників у цьому напрямку зосереджуються на створенні спеціальних інтегрованих навчальних курсів. За даними ЮНЕСКО, на кінець 1980 року у світі лише з природничих предметів нараховувалося 250 таких курсів (Дмитрієв Г. Д.).

Можливі різні форми інтеграції знань: повне злиття навчального матеріалу в єдиному курсі (наприклад, тригонометрія і алгебра, фізика і основи електротехніки); злиття більшої частини навчального матеріалу з визначенням специфічних розділів (астрономія і фізика); побудова автономних блоків із самостійними програмами і методиками. Успішно впроваджують таку систему, наприклад, у школах Донецька, хоча модуль – не просто нова форма організації занять. Мова йде про нові підходи до планування й структурування матеріалу, до яких подача великими блоками

приводить до об'єднання тем, які вивчалися навіть у різних класах.

Учителя – творця, який мислить і працює нестандартно, модульна система зацікавила саме свободою творчості, можливістю вибору. Вона дає змогу використовувати нестандартні форми роботи, творити нові технології.

Стисло зміст технології модульного навчання можна визначити так: учень повинен усвідомити матеріал усієї теми, зрозуміти, сприйняти і зробити висновок. Отже, її вивчення починається з настановчо-мотиваційного модуля: вступ, роз'яснення, що будуть вивчати, з якою літературою доцільно ознайомитись тощо. Наступні модулі – змістовно-пошуковий, адаптивно-перетворюючий, контрольно-смысловий, системно-узагальнюючий. На останньому, контрольно-рефлексивному, учні самі оцінюють, як засвоїли тему, що нового дізналися, над чим варто попрацювати.

У випадках, коли існують значні відмінності в концептуальних підходах до побудови навчальних предметів, до системи структурування в них навчального матеріалу, а також у характері їх вивчення, найбільш оптимальною формою інтеграції є навчальні теми інтегративного характеру. Вони, на відміну від предметів, курсів, менш об'ємні. Крім того, якщо для інтегративних курсів взаємозв'язок між знаннями різних наук постійний, то для навчальних тем інтегративного характеру він варіативний.

Визначаючи в процесі навчання теми інтегративного характеру, слід брати до уваги лише суттєві зв'язки у навчальному матеріалі, об'єктивно необхідні для розкриття змісту.

Інтегративний характер навчання дає можливість здійснювати зв'язки між предметами одного циклу. Для розкриття основних положень теми важливо, щоб понятійний апарат спирався на зміст інших базових предметів, на інформацію, яку отримують учні із засобів масової інформації, літератури, мистецтва та на власний життєвий досвід самих школярів. Вони повинні вміти оперувати ілюстративним матеріалом з інших навчальних дисциплін, правильно визначати місце опорних міжпредметних знань у структурі своєї відповіді. Цілоком зрозуміло, що названі вміння мають вирішальне значення для формування діалектичного мислення, цілісного погляду на світ.

Формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціального та гуманістичного мислення в учнів потребує інтеграції гуманітарних знань.

Взаємозв'язок між предметами гуманітарного циклу за допомогою тематичної інтеграції може здійснюватися на різних рівнях: інформаційному,

узагальнено-понятійному, методологічному (Бленький Г.І.). Крім того, відповідно до цілей та змісту тем домінують різні підходи до їх вивчення: репродуктивні чи евристичні, логіко-раціональні або емоційно-естетичні. Наприклад, інтегровану тему "Запорізька Січ" (історія, українська та російська літератури) найкраще вивчати на інформаційному рівні, з перевагою репродуктивних методів. Інтегративна тема "Специфіка української культури та її вплив на розвиток світової культури" має узагальнюючий характер, при вивченні переважає емоційно-естетичний підхід.

Вже є досвід організації навчального процесу в початковій школі за системою проблемної групи освіти, коли навчальний план складається не з навчальних предметів, а з діяльності, яка здійснюється школярами. Назви цієї діяльності умовно представлені як навчальні дисципліни. Інтегрований характер дисциплін не дає змогу провести між ними чітке розмежування. Цілоденна діяльність школярів проходить у рамках таких навчальних дисциплін: "Читаю, пишу, рахую", "Співаю та граю", "Слухаю концерт", "Малюю та моделюю", "Проектую та конструюю", "Займаюся фізкультурою", "Читаю книги", "Вивчаю рідний край", "Вивчаю свою Батьківщину", "Дружу з дітьми інших країн", "Борюся за мир та збереження навколишнього середовища", "Ходжу на екскурсії".

Розглянемо деякі з них. Години з дисципліни, наприклад, "Читаю, пишу, рахую" призначені для роботи з підручниками. Вони охоплюють матеріал рідної мови, літератури, російської мови, математики та енциклопедично представлений матеріал з історії, географії, біології, хімії, фізики, астрономії, моралі та права, психології, гігієни тощо. Метою навчання є засвоєння школярами функціональних знань та розширення загальнокультурних інтересів.

Уроки "Читаю книги" розраховані на самостійну роботу з оригінальними, цілісними текстами (передусім з художньою літературою), формування навичок щоденної роботи.

Інтегрований підхід за своєю суттю є засобом, який через підбір навчального матеріалу створює умови для широкого охоплення змісту порівняно з традиційною школою і передбачає скорочення терміну навчання майже вдвічі. Педагогічна інтеграція, з одного боку, створює можливості для економії навчального часу; з другого – великий обсяг навчального матеріалу загрожуватиме перевантаженням школяра. Це вимагає визначення ще в

початковому навчанні двох його рівнів – обов'язкового, який є необхідним мінімумом, що гарантує успішне засвоєння матеріалу в наступні роки, та не обов'язкового. Такий підхід прийнято за основу в школах Болгарії (Тодоров Т. І., Бондаренко Н. В.).

Існують школи, де інтеграція предметів відбувається на основі виховної або навчальної ідеї.

Поліфункціональна модель освіти, висунута В.В.Лубенко (Санкт-Петербург) спирається на стрижневу істину. Йдеться про систему взаємозв'язків законів у природі, систему інформативних знаків.

За законом стрижневої істини, основні закони, відкриті людством у фізиці, хімії, філософії, історії, економіці та ін., шикуються в єдиний ряд, стаючи просто різними гранями однієї й тієї ж світової сутності (структури світу). Закон універсальної великої єдності наголошує: всі закони взаємопов'язані, можуть замінювати один одного та самоорганізовуватися на одному з тих, який функціонує у спільному реально-історичному відрізку часу та простору як ключова істина. Стрижнева система – це шеренга законів, які базуються на провідній ідеї, на якій будується навчання. Ці закони відкривають учням у процесі навчання свою сутність. Вони є одночасно і вчителем, і вихователем для них.

Істина за Лубенко В. В. має такі положення:

1. Аналіз як перший метод пізнання.

2. Виховання почуттів.

3. Еволюційність.

4. Вибір стрижневого предмету.

5. Триєдність світу. У природі світу існують три зачини: 1) батько, 2) мати, 3) дитина; всюди, куди б ми не подивились, – скрізь чоловічий та жіночий зачин, які єднає дитина. Тому у всіх процесах треба досліджувати і ці основи.

Головний предмет у цій школі – живопис. Для вивчення були запропоновані предмети: словознавство; основи виховання чоловіка та жінки; структурна фізика якості; гармоніка; пластична геометрія; органопластика; біопластика; єдність живого; якісно-структурна математика; давньоруська культура та мова; соціогеографія; логіка; соціопсихологія; риторика; економіка тощо.

Поступово, у цій школі здійснення виховної функції навчання перетворюється на "керівництво" процесом становлення особистості. Тобто

зовнішній "тиск", "зовнішня регуляція" важать на практиці значно більше, ніж те, що відбувається "зсередини" в самій особистості.

Інтеграція предметів навколо стрижневої програми дає учням змогу не тільки свідомо увійти в світ мистецтва, а й опанувати оточуючі явища як єдине ціле, з позицій діалектики; накопичити особистісні якості і на цій основі виробити своє ставлення із знаком "+" або "-" до того, що відбувається, нагромадити необхідні для життя знання.

У Німеччині розвиваються ідеї "цілісної школи", яка передбачає виховання учнів у душі широкої соціальної комунікабельності, інтелігентного та відповідального ставлення кожного до себе, оточуючих людей, природи, формування розвиненої, вільної та позитивно настроєної особистості. Опорою в реалізації ідеї є інтеграція предметів, їх підпорядкованість головній меті – формуванню творчої особистості.

Інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але мета їх одна – розвинена, креативна особистість, здібна до творчого пошуку.

Література.

1. Бельський Г.И. Взаимосвязь предметов гуманитарного цикла // Нар. образ. – 1977. – № 9. – С. 42-48.
2. Гломозда В. Г. Вивчення тем інтегративного характеру як спосіб здійснення міжпредметних зв'язків // Педагогіка. Респ. наук.-мет. зб. Вип. 30. – Київ, 1991. – С. 17-20.
3. Дж.И.Ниренберг. Искусство творческого мышления. – Минск.: ООО "Попури", 1996. – 240 с.
4. Дурманенко Є.А. Формування світогляду підлітків у процесі засвоєння інтегрованих знань про людину і суспільство. Автореф. дис. канд. пед. наук – К., 1994. – 20 с.
5. Полифункциональная модель образования: школа В.В.Лубенко. НИИ непрерывного образования взрослых АПН СССР. – Ленинград, 1990. – 112 с.
6. Тодоров Т.Й. Бондаренко Н. В. Обучение в начальной школе Болгарии по системе проблемной группы образования // Педагогіка. Респ. наук.-мет. зб. Вип. 30. – Київ, 1991. – С. 81-87.
7. Черниш З. Дбаємо про нові технології // Освіта і управління. – № 1. – 1997. – Т. 1. – С. 147-149.